

Порівняльний аналіз динаміки рівня пізнавальної активності молодших школярів у процесі експериментальної роботи

Рівні сформованості пізнавального інтересу	На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	Контрольний	Експериментал.	Контрольний	Експериментал.
Дуже високий	25%	21%	32%	39%
Високий	46%	42%	40%	52%
Середній	31%	27%	22%	8%
Низький	8%	10%	6%	1%

Порівняльний аналіз результатів на початку та наприкінці дослідження дозволяє зробити висновок, що підтверджує припущення про те, що впроваджувана система умов організації навчання стимулює пізнавальну активність учнів на уроці та підвищує їх інтерес до тих навчальних предметів, на яких вона доцільно використовується.

Таким чином, забезпечення загального розвитку молодших школярів може здійснюватися на основі оптимального використання системи вербальних методів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі / А.М. Алексюк. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: Радянська школа, 1981. - 206 с.
2. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К. Бабанский. - М.: Просвещение, 1985. - 208 с.
3. Закон України «Про освіту» // www.osvita.org.ua.
4. Лозанов Г.К. Суггестология / Г.К. Лозанов. - София: Наука и искусство, 1971. - 517с.
5. Подласый И.П. Педагогика начальной школы / И.П. Подласый. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. - 400 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початковоїшколи / О.Я. Савченко. - К.: Генеза, 1999. - 368 с.
7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. - К.: Рад.школа, 1969.- 265 с.
8. Функции і структура методівнавчання / [за ред. В.О. Онищука]. - К.: Радянська школа, 1979. - 159 с.

Петровська Ю.

Науковий керівник – проф. Куца О.П.

ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК ІВАНА ФРАНКА ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність даної роботи полягає у тому, що молодшого школяра необхідно навчити працювати із художнім твором, виділяти його структурні і художні компоненти, а поняття хронотопу якраз відіграє головну роль у визначенні художньої єдності твору, жанрових і сюжетних особливостей.

Мета статті полягає у вивченні художньої своєрідності хронотопу української літературної казки, її взаємозв'язків із фольклорною казкою, а конкретніше – у доцільності аналізу категорії часу і простору у казках Івана Франка.

Як відомо, істотний взаємозв'язок часових і просторових відносин, художньоосвоєних у літературі, називають *хронотопом* (грецьк. *chronos* – час, *topos* – місце). Термін цей вживався насамперед в математичному природознавстві і був введений на ґрунті теорії відносності Ейнштейна. В літературознавстві термін введено як «метафору». М.Бахтін писав про важливе вираження в ньому нерозривності простору і часу (час як четвертий вимір простору). Хронотоп постає як формально-змістова категорія літератури [1, с. 234].

Хронотоп у літературі має істотне жанрове значення. Названий вище вчений вказав, що жанр і жанрові різновиди визначаються саме хронотопом, причому в літературі провідним початком у хронотопі є час. Хронотоп як формально – змістова категорія визначає (значною мірою) і образ людини в літературі; цей образ завжди суттєво «хронотопічний».

Як вже було зазначено, освоєння реального історичного хронотопу в літературі протікало ускладнено і не безперервно: освоювали деякі певні сторони хронотопу, доступні в даних історичних умовах, вироблялися тільки певні форми художнього відображення реального хронотопу. М.Бахтін стверджував, що ці жанрові форми, продиктовані спочатку, закріплювалися традицією і в подальшому розвитку продовжували завзято існувати і тоді, коли вони вже повністю втратили своє реально продуктивне і адекватне значення. Звідси й існування в літературі явищ глибоко різночасових, що надзвичайно ускладнює історично – літературний процес [1, с. 235].

Хронотоп - це культурно оброблена стійка позиція, з якої або крізь яку людина освоює простір топографічно об'ємного світу, у М. Бахтіна - художнього простору твору. Введення цим ученим поняття хронотопу об'єднує воедино простір і час, що дає неочікуваний поворот темі художнього простору і розкриває широке поле для подальших досліджень. Хронотоп принципово не може бути цілим і єдиним (тобто монологічним): багатовимірність художнього простору вислизає від статичного погляду, що фіксує якийсь один, застиглий і абсолютизований його бік.

Можна сказати, що великі хронотопи складаються із складових елементів, що є «меншими» хронотопами. Крім крім окреслених так званих елементарних хронотопів дороги, замку, сходів і т.д., М. Бахтін згадував, зокрема, хронотоп природи, сімейно - ідилічний хронотоп, хронотоп трудової ідилії і ін. «У межах одного твору і в межах творчості одного автора ми спостерігаємо безліч хронотопів і складні, специфічні для даного твору або автора взаємовідношення між ними, причому один з них є домінуючим Хронотопи можуть включатися один в одного, співіснувати, переплітатися, замінюватися, зіставлятися, протиставлятися або знаходитися в більш складних відношеннях... . Загальний характер цих взаємовідношень є діалогічним (в широкому розумінні цього терміна)» [1, с. 401].

Якщо виходити з того, що хронотоп будь-якого художнього (а в більшій мірі - поетичного) твору може бути розглянуто під знаком міфопоетики, розумно було б спробувати встановити, що ж може стояти в такому випадку за поняттями простір і час. На думку В. Топорова, просторово-часовий континуум нерозривно пов'язаний з речовим наповненням, тобто всім тим, що так чи інакше «організовує» простір, збирає його, згуртовує, укорінює в єдиному центрі- таким чином Космос відрізняється від не-простору, Хаосу, де простір відсутній. Якщо відштовхуватися від цього твердження, то при аналізі хронотопу художнього твору слід особливу увагу приділяти саме речам - об'єктам, що його наповнюють [7, с. 234].

У жанрі казки сформувалося своєрідне ставлення до дійсності, звідси- особливість хронотопу (часово-просторових зв'язків). Часу казці, зазначають М. Лановик і З. Лановик, -поняття умовне: ні вік, ні часові періоди не простежуються. Герой - сталого віку, це - або дитина, або юнак (хлопець, парубок), або доросла людина (чоловік), або старець. Зміна у віці відбувається не через перебіг років. Це швидше перехід з одного вікового стану в інший: «коли чоловік постарів...», «і виріс із нього красивий парубок...» тощо. Герой проводить у дорозі 3, 5, 7, 9, 12 років, але ніколи не вказується, що він змінюється, навпаки - він повертається додому таким, яким покинув свою оселю. Час відлічується лише дією героя, і ніколи не переривається, - а тому безперервно пов'язаний з простором [4, с. 405].

Простір у казці теж величина умовна, вважають М. Лановик і З. Лановик. Тут ніколи не подається детальних описів природи, житла, оточення. Це - тло, на якому відбувається дія, що завжди знаходиться у центрі уваги. У багатьох творах простір ділиться на два виміри — цей світ і той світ - реальність і «тридев'яте царство». Між цими вимірами, стверджують названі дослідниці, плинна межа: змії з'являється із потойбіччя як вихор, викрадає царівну, забирає її у своє володіння за мить, а героєві доводиться йти туди кілька років. Простір і час тут нерозривно пов'язані між собою: концепція єдності простору, в якому відбуваються події, невіддільна від концепції єдності часу; як є тільки емпіричний простір, є тільки емпіричний час, що вимірюється не числами, днями, роками, а дією героїв. Тільки відносно до цієї дії час існує як реальний фактор оповіді, але сам по собі ролі не грає [4, с. 406].

Хронотопні відмінності літературної казки від народної, акцентує Н.Копистянська, обумовлені в просторі так, як і в часі, виявом авторської індивідуальності. Це розширення топографічної, в тому числі географічної історико - національної характеристики (поява назв

міст, місцевостей), індивідуалізація простору і простором, а також психологізація простору і простором. У фольклорних і літературних казках часто розмежується «свій» і «чужий» простір. Чим конкретніше зображено внутрішній світ поетичних почуттів і зовнішній- прозаїчного побуту й корисливих інтересів, тим глибше розкрито їх несумісність [3, с. 92].

Стосовно літературних казок І. Франка, то В. Закревська писала, що вони містять у собі такі типові ознаки цього жанру, як алегоричність, або інакомовність, відзначаються особливостями сюжетної композиції, своєрідним характером трактування дійових осіб тощо. Кожна з цих ознак набуває у нього своїх власне франківських особливостей, на чому виразно позначається своєрідність використання традиції української народної казки, а також індивідуальні риси стилю автора [2, с. 4]. Всі казкові твори І. Франка, акцентує дослідниця, незважаючи на їх вільну і дотепну казкову розповідь, сповнені серйозної думки, глибокої моралі та соціальної ідеї. Казкову форму, її ліро-епічний стиль І. Франко вважав найбільш доцільною формою літератури для дітей. Мовне оформлення казки, манера викладу матеріалу лаконічна, але легко доступна, цілком відповідає психології, життєвому досвіду та розумовим можливостям дітей.

У казках І. Франка досконалі і викінчені усі художні компоненти - сюжет, композиція і мовне оформлення. Бо якими хорошими не були б ідеї, коли вони висловлені в недбалій або складній формі, коли для втілення їх автор не знайшов відповідного образу, слова, не подбав про мову, вони залишаються незрозумілими для дітей [2, с. 21].

Стосовно нашої проблеми, то варто наголосити, що казки цього письменника часто несуть просторову невизначеність: *лісом - лісом, високо-високо*. Зустрічається у казках І. Франка і характерний казковий прийом двочленності: *минув день, минув другий*. В. Закревська писала, що повторення дієслова в сполученні з іншими словами для позначення часу часто вживається і в народних казках для надання плавності і легкості розповіді при вираженні неозначено-довгого часу. Для визначення часу у казці є свої особливі прийоми. Як відомо, конкретність у часі не властива народній казці. Це саме можна сказати і про простір, а також оцінку окремих явищ. Найчастіше у казках І. Франка така невизначеність передається традиційними формулами *чи близько чи далеко; чи довго, чи коротко* і т. п. Необмежено довгий відрізок часу виражається висловом, близьким до ідіоматичного, що звичайно є поєднанням слів одного кореня: *віки-вічисті, давню давнину* [2, с. 30].

Г. Сабат у своєму дослідженні «Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система» визначає в казках І. Франка епічне усвідомлення реального часу, який існує у своїй абстрактності, тече прямолінійно в нескінченність. Фабульний час казки у своїй іманентності відбиває це реальне чуття ходу часу. Оповідний, фабульний, подієвий, сюжетний, художній часи, як правило, нерозривно пов'язані й виявляють себе один в одному. Казки І. Франка, стверджує Г. Сабат, мають оповідальний характер. Така манера нарації взагалі притаманна казкам, тут нема великої кількості описових художніх атрибутів, які б уповільнювали ритм розповіді. У зв'язку з цим казковий оповідний час має компактний характер вираження, який, незважаючи на наявність динамічного розвитку дії, є неквапливим. Із казки в казку він переходить у своїй сталій, спокійній ритмізованій формі й надає їй жанрової оповідної органічності. Обсяг твору також накладає відбиток на диференціальність часової модифікації. У коротких казках час стрімкий, а в розлогих структурах ритм ходу дії сповільнений: чим коротший твір, тим крупнішим планом виступає основна сюжетна ситуація. У масштабних творах художній час має більше можливостей для атрибутивних маніпуляцій. Він може забігати вперед, повертатися назад, сповільнювати розвиток дії завдяки додатковим сюжетним ходам [5, с. 15].

Г. Сабат акцентує, що у збірці І. Франка «Коли ще звірі говорили» вже у самій назві є відгомін міфічного часовиміру, еволюційна доля якої проявляється в хроносі. Автор переносить уяву читача в міфологізований часовий вимір, який емпірично не піддається осмисленню, і тим самим часова віднесеність – «коли ще звірі говорили» - пов'язується з концепцією неможливого. У цьому ракурсі казковий хронос осмислюється як вічна міфологічна нескінченність.

Цікавими є ландшафти казок І. Франка. Як простежуємо, письменник розкривав українську просторову панораму. У кожній казці є якийсь окремий штрих пейзажу чи місця дії,

що репрезентує реальні площини, конкретний край, українську топографію («Аж коли вже села не було видно, Вовк побачив копицю сіна...» - «Вовк війтом» [8, с. 69]; «він вихором полетів горі нивою...» - «Заєць і Їжак» [8, с. 61]). Українська ментальність пронизує весь твір, чітко виявляє себе у локальних деталях, надаючи казковій фантастиці національної колоритності. Простір у казках І. Франка, звісно, фантастичний, але в принципі не відходить від реальності. Місцевий мальовничий колорит, який яскраво пробивається через фантастику, надає цьому просторові реальну озвученість і рельєфність. Зокрема, пейзаж не набуває рис абсурдності, фантастичної надмірності, - він подається в реально-мальовничих обрисах. У Франкових казках дія в основному відбувається в селянській місцевості, лісовій («Заєць і Їжак», «Ворона і Гадюка», «Вовк війтом» та ін.). Вона може фіксуватися і в поважних соціальних сферах: у судовій залі царя Соломона, в його царських палатах («Як звірі правувалися з людьми»), у міністерсько-урядовому анклаві Воронячого царя («Ворони і Сови»), навіть у товаристві дітей-школярів (перша частина «Байки про байку»). Незважаючи на це, казковий простір збірки «Коли ще звірі говорили» все-таки приблизний, невизначений, - даються загальні обриси середовища, обстановки, топос не конкретизується, вказується часто на його одиничність та умовність [5, с. 17]. Нагадаємо, що у читанці О.Я. Савченко (4 клас) подано для вивчення казку «Лисичка-кума» Івана Франка, яка входить у збірку «Коли ще звірі говорили».

Казковий зачин цього твору несе колорит народної казки («Були собі Вовчик-братик і Лисичка-сестричка»). Показано нейтральний час існування персонажів, неважливість точки відліку головних подій. Речення – «І задумали вони взятися чесно працювати» ([6, с. 86]) - свідчить про перемену хронотопу героїв казки. Час несправедного життя мав змінитися. Далі зображується український простір – поле, на якому герої почали працювати, корчі, болото; хронотоп трудової ідилії описує будень (праця забирала більшу частину часу) із життя роботящого селянина.

Часові формули - «копають, копають» (довготривалий час, що виражений експліцитно), «минула година, а може, й дві» (час виражений імпліцитно) - це ознака невизначеності часу, його тривалості. Лисицю швидко втомив новий хронотоп, чесна праця, вона бажала повернути минулий час життя. Він для неї ішов швидким темпом («Я хутко повернусь!» [6, с. 87]) – свідоме применшення тривалості, простір наповнений непередбачуваними подіями.

Події у казці розвиваються прямолінійно (фабульний час), характеризуються хронологічно, рухаються в одному напрямі. Рух цей здійснює Лисичка. Про це й свідчить ім'я кожного із уявних народжених малят (Початочок, Серединка, Остаточок). Автор зобразив трикратність дії (Лисиця три рази ходила за куму). Число три тут підкреслює негативні риси персонажа, показує його підступність. Час між подіями розмежовується певною протяжністю («минула година, а може, й дві», «попрацювали з годину», «настав полудень»), його відлік ведеться від одного епізоду до іншого.

Під час втечі від Вовчика Лисичка знайшла захист в лісовому просторі – образ лісу, старого дуба, нори («Накивала п'ятами до лісу, а в лісі шусть у першу нору, яку надобала під корінням старого дуба» [6, с. 89]). Дубове коріння допомогло Лисичці врятуватися. Вовк зарікся мати надалі справи з нею, вказуючи на неозначено довгий час, на відсутність у часі і просторі Вовчика впливу його куми.

Іван Франко, як один із найталановитіших авторів, які писали для дітей, новаторському використав великі можливості казки, розширив це поняття, наповнив його різноманітними хронотопними особливостями, які розкривають побудований зміст і структуру авторських казок письменника.

Отже, хронотоп – це взаємозв'язок часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ. Художній час твору залежить від його наповненості важливими подіями та їх просторової осяжності. Художній простір у творі також не збігається з місцем розгортання подій чи перебування персонажів: локальний інтер'єр, пейзаж розмикаються у широкий світ засобами ретроспекції (згадки, спогади, сни, марення). Характер і особливості хронотопу залежать від родожанрової структури твору, невіддільні від його суб'єктивної системи і є важливим чинником стильової визначеності художнього твору. Казки Івана Франка для дітей молодшого шкільного віку, характеризуються різноманітністю хронотопічних структур, специфічними умовами зображення часу і простору та багатогранністю їх трактування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 447 с.
2. Закревська В.Я. Казки Івана Франка: мовно-художній аналіз / В.Я. Закревська. – К.: Рад. школа, 1985. – 298с.
3. Копистянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: Монографія / Н.Х. Копистянська. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
4. Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник / М. Лановик, З. Лановик. – К.: Знання – Прес, 2001. – 591 с.
5. Сабат Г. П. Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філологічних наук: спец.10.01.06 «Теорія літератури» та 10.01.01 «Українська література» / Г. П. Сабат. – Київ, 2009. – 20 с.
6. Савченко О.Я. Читанка. 4 клас : Підручник , Ч.1 / О.Я. Савченко. – К.: Освіта, 2004. – 160 с.
7. Топоров В.Н. Пространство и текст / В.Н. Топоров // Текст: Семантика и структура. – М., 1983. – С. 227-285.
8. Франко. І. Я. Грицева шкільна наука: вірші, оповідання, казки : для мол. та серед. шк. віку / І. Я. Франко ; упоряд., ред. та передм. Н. О. Вишневської . – К.: Веселка, 1990. – 380 с.

Носата І.

Науковий керівник – доц. Тіунова О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ БЕЗРОБНИХ ЖІНОК

Проблема зайнятості населення стала однією із найбільш гострих соціальних проблем, з якими зіткнулося людство в ХХ столітті. Безробіття несе за собою не лише бідність значним верстам населення, але і духовну та моральну деградацію людей. Тому вирішення проблеми зайнятості стоїть в числі найважливіших, першочергових завдань у будь-якій цивілізованій країні.

Безробіття, як феномен вважається значним стимулятором для працюючого населення, проте воно є великим суспільним лихом. Усі країни світу намагаються подолати безробіття, але на жаль, ще жодній не вдалося це зробити. До безробітного населення ми можемо віднести тих осіб, що не мають роботи, шукають роботу або ж в усталеному порядку отримали офіційний статус безробітного в органах державної служби зайнятості.

Також можна визначити безробіття, як стан неповної зайнятості працездатного населення суспільно корисною працею, явище, коли частина активного населення хоче працювати, але не може реалізувати свої можливості; коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї; коли кількість наявних робочих місць не відповідає суспільно необхідній кількості. Безробітними вважаються працездатні громадяни, що не можуть одержати роботу відповідно до своєї освіти, професії, ступеня кваліфікації. Рівень безробіття визначається відношенням числа безробітних до загальної чисельності працездатного населення країни [1].

В наш час проблема працевлаштування жінок є досить актуальною та з кожним роком зростає. На жаль, у професії жінки досягають меншого успіху ніж чоловіки. Деякі рано одружившись і народивши дитину, ще вчать, шукаючи відповідну професію і тому не мають відчутних кар'єрних досягнень. Для тих, що зосередились на кар'єрі, відмовились від створення сім'ї, робота стала головною цінністю. Раціональним способом вирішення проблеми зростання безробіття буде мінімізація жіночого безробіття за допомогою впровадження гендерних підходів до роботи державних центрів зайнятості.

Жіноче безробіття виникає в силу меншої конкурентоспроможності жінок на ринку праці: вони несуть із собою більший соціальний тягар (декретні відпустки, лікарняні по догляду за дитиною, забезпеченість яслами, дитячими садками і т. д.). Принцип справедливості вимагає, щоб жінки мали рівний доступ до роботи за наймом і до роботи в сім'ї. Держава повинна застосовувати ряд заходів як адміністративного, так і правового регулювання: квотування робочих місць для жінок, податкове покарання і заохочення роботодавців з метою збільшення жіночої зайнятості [2].

Індивідуальна система цінностей безробітної жінки не відрізняється від звичної середньої людини в сучасних соціально-економічних умовах. Специфічні особливості ієрархії цінностей у жінок обумовлені, швидше за все, загальним рівнем тривожності, неспокою, характерних зараз для всього суспільства. Напруженість соціально-трудових відносин, жертвою якої є